

FIGYELŐ

GYARLÓSÁGOK FÖLFAKADÁSA

Nádasdy Ádám: *Elkezd a dolgok végére járni.*
Verseik, 1995–1998
Magvető, 1998. 52 oldal, 890 Ft

Nem szerencsés, ha vágyunkat a könnyűségre meg a konszenzus lágyított dallamára verseket olvasva akarjuk kielégíteni. Azért mondom, mert Nádasdy Ádám költészete elhúzza előttünk ezt a mézesmazgót, és mint a borítósöveg is mutatja, könnyű rákapni és hétköznapiságot, álpongyolaságot, a sanzonok egyszerűségét stb. emelgetve dicsérni ezt a könyvet. Ám ezek a stílusjegyek a mi mai kultúránkban ugyanúgy modorosak és magakelletők, mint egykor a választékosság, a díszítettség, az emelkedettség. A trivializálás, a dolgok, a jelenségek és az emberek „lerántása” és belehempergetése a közönségségbe manapság – az irodalomban is – divat. „Lefelé sülizálni” jóleső cinkosságérzettel jár, az együttregés és az összetartozás illúzióját kelti. Az érdemi költészet azonban mindig szubverzív, akkor is, ha természetes módon él a korstílusjegyekkel; felforgató erejű, mert természeténél fogva más emberi és nyelvi erőket vet be, mint a „világi” élet. A vers szemtükreben az ragyog fel, amit mindközönségesen látni sem bírunk. A költészet nem lehet teljes mértékben „szekularizált”, hiszen a forrásvidéke mindig *másult* van, nem ott, ahonnan a pragmatikus, a közönséges életvezetés merít. Megbontja a hétköznapiságot, ettől az, ami. A „szanzonek egyszerűségét” kedvelő poétika és ízlés domesztikálni akarja a költészetet, hogy a konszenzus kedvében járjon. Az együttregés fátyla azonban könnyen kiszakad. Éppen e szakadás ijedelméről szól a kötet ATTÓL, HOGY RÓZSASZÍN című verse, mely e költészet legizgalmasabb témáját hozza felszínre: a törést, törésvonalakat a kapcsolatokban.

Nem mindennapi, hanem rendhagyó – *rendkívül* triviális! – szituációról van benne

szó, egy csüggedt hajnali kódorgás egyik stációjáról, arról a különös, városi rózsaszín fényről, melyben e versben éppenséggel a „nagy konszenzust” biztosítani hivatott Parlament kupolája úszik, s a költő a járdaszegélyen ülve, csörgedező, majd felszáradó pisacsíkok mellől szemléli a túlnani égi látványt, egy régi asszony háza előtt. Kétségbeesett, jobban mondva egy kétségbeesésen túli állapot akvarellje tárul elénk furcsa piszkosrózsaszínben. Az illumináció nem tágul kozmikusná, meséssé, mint Kosztolányi HAJNALI RÉSZEGSÉG-ében, hanem beletörik a mikrokozmoszba, beleroppan a szabad szemmel nem látható mikrokatasztrófába. A költő ugyanis megtesz még egy lépést, mégpedig nem az égi szín, hanem, fordítva, egy ember felé, és a vers a következőkben az asszony meg a férfi találkozását jeleníti meg a rózsaszín háttér előtt, azaz: összebotlását, evidens nem találkozását, egy láthatatlan repedést (melynek a vizelet csíkjai a földi mása), ami botrányos-infantilis ijedelmet vált ki a megrendültebb, illumináltabb félből, a férfiből. Feltörő költői, azaz gyermeki kérdése: „*ki szeret? ki vesz maga mellé?*” felszakítja az illumináció rózsaszín fényfátylát. A „*rózsaszín kupolák*” szinte buborékként pattannak szét a hajnali keserűségben, a magány égisze alatt. Az APOKRIF-béli magány az infravörös ég alatt sokkal élesebben metszett, mint ez az akvarellés, e vers „*csörgedező vizelet*”-e, ami végül „*felszáradó pisacsíkok*”-ká változik, melyen hangyák verekszik át magukat, még sincs olyan távol a Pilinszky-képtől: „*És könny helyett az arcokon a ránkoc, / csorog alá, csorog az üres árok*”. Nádasdynál az aszfaltra, a szülőváros betonföldjére vetül rá ez a repedéskép; eltűnőfélben, lezuhanva ismét rémisztően kitágul az elszürkült illumináció. Azzal, hogy a hangyák bekerültek a képbe, a vizeletábra hatalmassá változik, betölti a látómezőt, és felidéri a lehajtott fej képzetét, míg a „*rózsaszín kupolák*” csak olybá tűnnek, mint egy illúzió. A perspektívaaváltás – a fej felemelése és meg nem írt, csak érzékeltetett lehajtása –, a képek el-

csúszásának leheletfinom költői ecsetelése a világmegtörés benső, affektív eseményét érzékelteti. Pilinszky-nél is a másik, a szeretett személy hiánya viszi élesbe a fájdalmat, amit ebben a versben egy aggódó és tétova kérdés szakít fel: „Hát te vagy az?” – kérdezi az asszony, akaratlanul megdöntve az összetartozás (a telt létezés) részeg reményét. Enélkül kettéválik – ez leszorul, az szétfoszlik – az aszfalt meg az ég, és hasad az „én” is. Magányrémület köszönt itt be hajnalhasadtán, mely belecsep a révült-szép látványba. Szárnyát szegi a „hajnal”-hoz kapcsolódó pozitívitásnak – mert ketten kellünk ahhoz, hogy belefedkezsem, hogy járda és ég között teljesedjék a kép. A két fél közti találkozás kibicsaklását – ezt nevezem mikrokatasztrófának – egy lelohadó mosoly pillanatának remekbe szabott megjelenítésével viszi fel a papírra – hagyja előjönni a papíron – a költő.

Az emlékezet papírrjáról van szó, Nadasdy Ádám versei véleményem szerint akkor a legjobbak, amikor ezen dolgozik, amikor ez a papír színesedik ki nála (mint egy lakmuspapír), s jelennek meg rajta a fentühez hasonló apró epizódok: szétfolyások, roppanások, meg- és elrándulások, megrendülések. Úgy érzem, hogy amikor nem történik meg nála ez a lakmuspapíros vizsgálat – az elszíneződés az emlékezetben –, s ő konceptusokat, azaz maníros *conceit*ókat fabrikál, akkor nem igazán talál oda költészetének legsajátabb forrásvidékére, és kevésbé sikerül a mű. Érzésem szerint ez a költészet a fájó vagy sajgó (vagy élvező) érzelmi emlékezet fölfakadásának pillanataiban van elemében. Nadasdynál fokozottan erős a zsigeri emlékezés, mint önmagáról fogalmazza: „*zsigerből érti meg, // amiről érzi: bár ne értené*”, és amikor e tehetségéhez társul néhány vonással szuggesztív jelenetezésre képes költői ábrázolókézsége meg a zenei érzelme, akkor kiváló darabokat alkot. Ehhez azonban az kell, hogy „lelki tehetségei” (hogy egy misztikus teológiai kifejezést használjak) koncentráltan és odaadóan legyenek együtt jelen. A kicsi, gyakran parányi epizódokat, melyeket fellök az érzelmi emlékezet, ilyenkor kitűnő ritmusérzékkel, a mondhatót pontosan adagolva dramaturgizálja. Keresetlennek tűnnek az ilyen rövid versek, noha válogatott mozzanatokból, hajszálpontos illeszkedésekből állnak össze. Az egyszerűség mennyi finomságot kíván! Például a

fent említett parlamentes versben (melyben megtörik a konszenzus), az 5–7. sorban ez áll: „*leülök / a járda szélére (a szülővárosomban!), / hangyák és csörgedező vizelet közél*”. A zárójelbe tett, de felkiáltójellel hangsúlyozott szót a dramaturgiai érzék csettintve illesztette úgy oda, ahova, s a zárójelek védőszárnyai közül kibomlik egy öreggyerekesen méltatlankodó, szinte önmagán nevető, ugyanakkor keserűnyés affektus, mely a szülő, az anya képzetét is előhívja, amire majd egy sor múlva a megjelenő asszony jelenete felel. Néhány sorral lentebb így szól a lírai én: „*Meg se puszult, csak a két vállamat / fogta meg erősen, aggódva inkább*.” A meg se puszult örök gyermeki fájdalom mellett itt arra hívnám fel a figyelmet, hogy mily pontosan következik az „*aggódva inkább*” visszavonása; e kicsi, érzékeny észrevétel a kapcsolat elbizonytalanodására, a tartózkodásra vet résnyit fényt. Az ilyen apró ficamokat, hogy nem elég erősen fogott, hanem „*aggódva inkább*”, a test tudja, nem a tudat. Az ember gyakran elhessenti az effajta tudását, hiszen azt nehezen dolgozza fel az elme. Hisz ilyenkor nem történik semmi – csupán ezek a láthatatlan és figyelemre sem méltatott kis kataklizmák valahol a sejtekben. Egész életünkben történnek velünk ilyenek – gyerekkorunkban bőgünk tölük, és megmalkacsoljuk magunkat, majd fokozatosan megtanulunk eltekinteni attól, ami a testünk bensejében végbemegy. Megtanítanak, hogy ne akarjuk, még csak ne is vágyjuk azt a fogást. A költészet azonban engedetlen. Nem hagyja el ama gyereket. Nadasdy kihegyezett, deviáns, a kislány érzékiségét is hordozó érzékenysége jó nyomon van, amikor versbe szedi azt, amit a zsigerek regisztrálnak. Amikor Mne-moszúné a műzsája, és nem az esze fial.

A KULTÚR MÖGÖTT a címe a kötet egy másik kiváló versének, mely még mélyebbre ereszkedik a jelzett sávban. A repesztően intenzív érzelmi anyagot szabályos versszerkezet, jambikus lejtés, rímpárok fogják össze és esztétikailag konszolidálják. Ezzel a ráncba szédéssel, fodrozással szemben, mely igen finoman történik, és kellőképpen fátyolozza az erotikusból a szexuálisba süllyedő vad aktust, három átütő hasonlat adja meg az ellenerőt. A dallam és a versszerkezet esztétizál, az érzelmi alapanyag elementáris – a feszültség erős –, a három hasonlatnak pedig szubverzív ereje van „a kultúr mögött”. Az egyik a férfihátat

így jellemzi: „A hát csak tartott, tartott végtelen / egyformasággal, mint a Hiszekegy.” Az előző versszak a térdek erotikus, szinte tüskés ág-bogáról szóló meghökkentő szenzualitással. Ezek után ezzel a remek hasonlattal, mely a gerinccsigolyákat és a fohászszavakat rímelteti, szent elsimulásba olvad az imént ambivalenciával fogadott erotikus mozgás, majd egy trivialisásával együtt szuggesztív hasonlat következik: „Néha megremegett, mint amikor / a járda alatt földalatti megy.” A choriambusok (– ∪ ∪ –) és a strofavegí hipodochmius (∪ – ∪ –) megigéző dallammal érzékeltetik ezt a gerinccremegést. A harmadik hasonlat végletes-sé, minősíthetetlené feszíti a lüktető, robbanékony érzelmi feszültséget: „és karjai közt, mint betonfalú / mellékhelyiségben, fulladozni kezdem”. Gyönyör és irtózat egyesül e hasonlat révén irtózatot gyönyörre, mégpedig szép, görögös szű dallamfoszlányok szárnyán. A „fulladozni kezdem” például az előbbi hipodochmiusnak megfelelő ithüphallikus kólon (– ∪ – ∪ – ∪; egyébként a görög termékenységi rítusok obszcén phallikus szimbólumait énekelték meg ilyen ritmusú dalokban). Az obszcén és a szép egyesül ebben a versben, mégpedig revelatív erővel. Azt hiszem, a magyar erotikus költészet egyik remeke született meg.

Szerkezetre, dallamvilágra, rímre-ritmusra nézve párdarabja ennek a KABÁTBAN, ÁLLVA című, ugyancsak kitűnő vers, mely tematikailag azonban, úgymond negatív-erotikus, azaz a beteljesületlenség kettős kínjáról szól. Jambikus lejtése lassabb, gyászos-ünnepélyesebb (a jambust spondeussal megnyújtó epiritusokkal). Az emlékezetből lassan felmerülő epizód – elmaradt ölekezés egy nővel –, e paradoxont kell használnom: a legfinomabb nyersséggel kerül szóba, s a hideggel, jégvirággal megjelenített gyász fedi be. A versre négy rím köt csokrot, mint valami koszorúra (télén – kályhaszáll; levenni – semmi; lehelet – szaga lett; konyhába – jégvirágba). A téli nyaralóba való odaérés, majd az elutazás leírása a fagy körét rajzolja fel, azon belül történik meg a súlyos „nem”. Ezúttal a meg nem történtet, a be nem következett szerelmet sikerült a költőnek ábrázolnia. A hiányzó közepet! A koszorú szinte meg is jelenik a vers végén: „Az Ildikó sírt, én lyukat kapartam / a vonat ablakán a jégvirágba.” A sorok vége egyébként metrikailag rímel, ilyen metrikai összecsengések végigszővődnek az egész versen, és telt

zengéssel borítják be a kínos szerelmi kudarcot. A „Kabátban, állva, kézzel üzedtünk” sor utóbbi szava a kontextus és a dallam hatására elveszti durvaságát, s a jelenet megejtővé válik. Különös, remegő aurát kap a versben *zokni, rezsó, kályha*. Az emlékező költészet másban találja fel azt, ami szép, mint a közönséges tekintet és beszéd a jelen szorításában. Ebből a szempontból utólagos igazságtevő ereje van, mert nem hagyja elveszni ezt a konszenzuális, reflektálatlan szemléletből kirekesztett furcsa, zavarbaejtő másságot. Kibontja a közönségességbe taposott dolgok auráját, a gyarlóság mélyében összeszorult lírát, s ezáltal megszünteti a deprivációt, s transzcendenciában részesít. Ebben a versben például van valami kiengesztelés: napvilágra hozza annak a szerencsétlen kirándulásnak az igaz benső drámáját, s az emlékezetben katartizál.

Még egyszer visszatérek arra, hogy képtelenségnek érzem e költészettel kapcsolatban bármilyen ál- vagy igazi pongyolaság és hétköznapi egyszerűség emlegetését, akkor is, ha lekezelően, akkor is, ha dicsézőleg (vagy lekezelő-dicsézőleg) mondják, mert ezeket a jellemzéseket félrevezetőnek tartom. Mint az utóbbi két erotikus vers mutatja, Nadasdy költészetének ereje éppenséggel a rendkívüli érzelmi-zsigeri, robbanó vagy ledermedő, ambivalenciával kínlódó állapotok, történekek megjelenítésében van. A versek metrikája, szerkezete, rímelve pedig egyenesen míveségről és vájt fülről tanúskodik. Ezzel szemben a *concellókkal* – túlhajtott költői konceptekkel, paradox allegóriákkal – *leegyszerűsített* versei véleményem szerint mesterkélték és magyarázkodósak (mint pl. a frappáns TEREMTÉS, az enigmatikus BEFELÉ VAGY KIFELÉ? meg a KONVERGÁLNAK LASSAN, A HÁZIASZSZONY DICSERETE, a TRABANT A HÍD FELŐL, a VÁGÓASZTAL, a TEREPE), és minden tekintetben (úgy mint *benső* koherencia, dallamvilág, többrétűség, elevenség, szerves érzelmi gazdagság, intellektuális finomság) elmaradnak a kötet remekbe szabott darabjaitól, melyekben az érzelmi lét bonyodalmai és rejtett katalizmái kapnak szót.

Nemcsak az erotikus verseket emelném ki ezzel a kötetből, hanem például a címadó verset is, a legszebbet mind közül, melynek „görögös”, csodás dallamvilága a bacchiusokkal, choriambusokkal, paiónokkal, krétiku-

sokkal (nem tudatos melodizálásra, hanem intuitív, sejtelmes dallambeúszásokra gondolkod) a vers témájához illő időből való kiszakadást sugalmaz, és a gyermekkori emléket opálosan derengő idődimenzióba emeli: az emlékezet reflexív szellemi valóságába. Ezt az idő-kristályt a vers színvilága – hó, fehérés köd, párás ablak, tejfény – és nem kimérten szabályos, hanem dallamokat szállingózó zeneisége együtt teremti meg. Emeljük ki példának okáért a versből ezt a mondatot: „*Vég-telen, havas mezőkön csaltogott a HÉV*”: – ◡ – / ◡ – / ◡ – – // – ◡ – ◡ –. Én krétikust, jambust, bacchiust, hipodochmiust és ütemhangsúlyt hallok ki ebből a gyönyörű, ámbár a csattogást is érzékeltető dallamvezetésből (persze fölösleges ahhoz verslábakat számolni, hogy az ember érezze a nyelvi zenét). A vers első részében, mely a kisfiú-én világnak való nekiindulását jeleníti meg, sok ilyen verslábát érzek mozogni. A vers középső részében, ahol a kisgyerek szíve beledobog az izgalomba, paiónok hangoznak fel. Nézzük az „*öszszefutó, szemet erőltető / egyenesében –*” másfél sorát: – ◡ ◡ – // ◡ ◡ ◡ – / ◡ – // ◡ ◡ ◡ – / -: choriambus, paión, jambus, paión, csonka spondeus. A vers végi amphibrachisz-zárlat: „*pedig nagyon kikaptam*”, a vers eleji „*koromban*”, „*szorongtam*” szavakra rímel, és összefogja a végtelenség kísértéséről szóló verset. A szimultán verselésű dallamok érzékeltetik annak a kisfiúnak a lelki menetét – szorongás, izgalom, révület, szívdobogás, furcsa, féltelmetes elcsendesülés –, aki nekivágott a világ végének – vagyis egy HÉV-vonal végére akart járni. A „*kiszakadtam az időből, csak álltam*” zenéje hallhatóvá teszi az ijedt csöndet, amit egy kisfiú érezhet a szívében. A néhány színnel és vonással felfestett tájkép: „*csutkák meredtek / a hóból fölfelé, fehérés köd szivárgott, / a párás ablakom tejfény derengett*” – a gyerek szemével látott vonzó-ijesztő varázslatot idézik fel. Ez egyáltalán nem egyszerű! Hanem a komplexitás, a bonyolult dallamszövés, a szubtilis színkezelés, a bűvőrímek! A szakaszolatlan vers arányos belső tagoltsága (8+6+6 sor)! Az illékony élményt a pontos helymegjelölések (budapesti és környéki földrajzi nevek) szituálják. A valóság és a gyermeki fantaszükum sajjón találkozik. Hasonló élménykör megidézésével próbálkozik a MÓRICZ ZSIGMOND KÖRTÉR – MARGITHID

című, kevésbé sikerült, szétszalázódó, koherenciahiányos vers is. Mégis Nádasdy költészetének ezt az ágát tartom ígéretesnek a frappánsabb, de fádan elmés versekkel szemben, melyeknek egyébként a hangzásvilága sem telt.

A vers sikerültsége – és azt hiszem, Nádasdynál e téren nagy különbségek vannak* – nem attól függ persze, hogy a föltululó emlék milyen régi, hogy gyerekkori-e vagy tegnapi, hanem attól, hogy mennyire átható – a fájdalomosságig – és a költő milyen diszpozícióval bírja el a saját kiszolgáltatottságát, mennyire tud összeszedett és odaadó lenni egyszerre. Az ALULNÉZET például szerintem szét van írva (itt a részletmozzanatok nem szervesülnek, mint egyébként – az összefoglaló fogalmak ellenére széthullik a csokor – nagyon szép szálak is elvesznek így), az AHOGY CIPÓT VAGY HOSSZÚ ZOKNIT hiperérzékeny figyelmét, melynek a könyv egyik legjobb részletét köszönhetjük, végül elnyomja az öninterpretáció, a FÁZISKÉSÉS pedig törmelékeny, és nincs végigírva. Az EURÓPA-KUPÉ-ban megírt élmény túl határozatlannak marad meg, a FRAKK egyszerűen sikerületlen, vehemens helyett arrogánsá váló vers, a KÁVÉHÁZBAN, ZOLIKÁVAL fölösleges magyarázattal terhelt, arányvesztett, pedig kár, mert a kötet egyik legjobb sorpárját eszi meg: „*Pedig léteztem én, mert a szeme ijedten / végig a szemembe kulcsolódott.*” Hát ilyenfajta „egyszerűségekre” támadt vágyam a kötetet olvasva; az ilyesmit tudja ez a költő és éppen ő észrevenni, és egy jó mozdulattal versbe szedni. Hasonlóképp vész el egy erős jelzős szerkezet („*istenverte padló*”), egy szép tagmondat („*tiszta, éles fájdalmat / kívánok*”) és egy remek szituációrajz a KÖNNYEBBIK: MEGBOCSÁTANI című versben, melyet egy négyorsnyi, idomatlan magyarázat tesz tönkre („*Hát nem valami hősiés dolog*” stb.). A kötetzáró verset – INDUL VISZSZAFELÉ – is a hajsztolt magyarázkodás („*ügy-*

* Nem színvonalbeli különbségekre gondolok. A „színvonal” egy képzelte egyenes, amely körül – lentebb-fentebb – úgymond „elhelyezkednek” a versek. Nádasdy Ádám költészetének színvonala a mai magyar költészet viszonylatában bizonyosan „főbb” van. Saját színvonalához viszonyítva viszont érzésem szerint az egyes darabok alulmaradnak, míg a legjobbak meghaladják azt.

látszik vége a felnőtkornak, / a kiegyensúlyozott, végére-járós, / tiszta látásnak, a mások nyüzsgő feje / fölötti panorámás körületekintésnek”), és az e mögött bujkáló, rosszul forduló indulat miatt érzem eltévesztettnek.

De térjünk vissza a jó versekhez, mert van belőlük még (miként a gyengébbekből is). Hogy a magyarázat nem okvetlenül rontó hatású, sőt éles zárást hozhat, azt a MINDENÜNK című nagyszerű vers is bizonyítja. Át-ható emlék uralkodik el itt is, mégpedig tapintásra is, szagra is szúrós – szexuális. (Ritkán találkozom irodalmunkban azzal, hogy valaki ilyen mély érzéssel s nyilván éppen ebből következően visszafogottan-parázslón írjon a szexusról.) A helyszín, melyet az emlék sugárzása növeszt, a jambikus lejtés sodor túl önmagán: „*vályoggal omlós, ferde fény-lyukas / üres ház, szarszagú*”, azaz ennek törekkel teliszórt padlása. Itt történik meg egy közösülés egy nővel. A vers tárgyiasan leíró és szükséztűen elbeszélő jellegű, egyetlen metafora van csak benne: a szalma „*puhán kényeztető és örösen büntető szőnyeg*”-ként való aposztrofálása. És van egy abszolút tényyszerű közlés is, melynek a kontextus ad metaforikus értelmet: „*Megtettük ezt a lépést.*” A hegyoldalról a padlásra való átlépés *utólag, a vers fényében* egzisztenciális lépéssé, azaz fordulattá változik át. Az aktus megjelenítése hiányzik, ám csodálatos módon, a sugallatok révén mégis abszolút „*érezhető*” a forgolódás a szúrós törekben, és nemcsak a többször ismétlődő „*mindenünk*” szónak, hanem a szituálásnak és a kiemelt piciny részleteknek köszönhetően kozmikus vízióvá tágul, úgyhogy a lét kényeztet és büntet egyszeriben és egyúttal a versben. Mintha az egész világ lenne tele „*apró, hegyes szalmadarabokkal*”, és mi benne forognánk! És azt hinnenk, hogy találkozunk egymással. Ámde: „*a törekkel egyesültem, nem vele*” – indít egy kemény anapesztussal az utolsó, az interpretáló jambikus sor. A furcsa élvezet és a felfoghatatlan, észrevétlen kín (ami paradoxon, de így van) ismét minősíthetetlen érzéki minőséget (ez is paradoxon, de ez is így van) teremt, s a ficam, valami nagyon ismerős, mégis ismeretlen (sic!) benső és interperszonális kifícomodás megjelenítésével (melyre nem jó a „*groteszk*” szó) Nádasdy ezúttal is telibe talál. Itt a világot úgy találjuk meg, hogy egyúttal elvesztjük egymást, s egymást elvesztve ta-

lálunk valami mást. Gyarlóságunk több mint groteszk: iszonyatos, s gyarlóságunk belátása: minden. Mindentörmelék. A MINDENÜNK: remekmű.

Nem-találkozásról – a lazán megnyilvánuló súlyos „nem”-ről – szól a MAGÁNBEZÉLGETÉS című vers is, melyben az interpretáció szintén nem rontja le, hanem fölerősíti, epigrammatikusan kiélesíti az elbeszélte epizódot. Ebben a kis versben nagy ellentétek feszülnek – „*eltolt magától, biztatott; megint orvost tallam, nem papot*” (szállóigémmé fogadom). Az anyag csattanós értelmezése körülrajzolja azt, amit a „*zsigeri értés*” regisztrál, s ami nem értelmezhető. Mert mit mondhatni erre a parányi észleletre: „*lestem a rózsaszín, tiszta kezét*”? A viszonylat titka tükröződik benne, amit csak metrikailag „*olvashatok*” (– ∪ ∪ – / ∪ – / – ∪ ∪ –).

Az, amire nem jó a „*groteszk*” szó, ami a megtörés határáig menő egzisztenciális elhajlást jelöl, nemcsak történés, hanem állapot is – létállapot történése. Az aránytalan, megoldatlanul heterogén és a végső kiszólással („*Állat, ne dobog!*”) szerintem kissé lerontott MA MEGÁLLT című versben van két gyönyörű sor, mely élesben fogalmazza ezt meg. Orgonaszó hangzik, és nagyon hideg van: „*Bömböl a templom, úgy ráz, mint az áram, / tövestül rengek a titkaim*”. Ez a templombéli, gyerekkori emlékkép hasonlóan vizionáriussá tágul, mint az előbbi, felnőt, padlási. Az egyik dermedtő, a másik füledt (az egyik belül izzik, a másik belül hideg), és mindkettőben kint is szenved, bár szeret – szereti a zenét, a szépet, a bőr érintését – a test. Elhajlásban, kifícomodva sem tágít egymástól test és lélek. Nem hinném, hogy Nádasdy semmibe veszi ezt a keresztény dualizmust – inkább a test és lélek csatateréről tud egyet s más, arról a sávról, ahol ezek tépik egymást és összegabalyodnak.

Három helyszínt revelál ez a kötet: a lakást, a tanyát és a templomot. A BIRTOKOS ÉS BIRTOK című lakásvers tulajdonképp „*történelmes vers*”. Amit „*hétköznapiágként*” kedvelnek Nádasdy Ádám és mások költészetében, azt én inkább úgy fogalmaznám, hogy a költő (a korkövetelményeknek megfelelően) nem beszél a spiritualitásáról (ez ma nem megy, gyanús, szinte nem szalonképes dolog), hanem a földi, e világi, bűnös történelmi és gyarló emberi viszonylatokba nyakig

belemerült, azokkal küszködő vagy köztük kellemes otthonra lelő embernek mutatja magát, sőt kitüntetett figyelmet szentel ezen idegenség vagy otthonlét mindközönséges mozzanatainak. Nádasdy ebben a versben leleményesen viszi végbe és mutatja fel az azonosulást a történelem nyomait magán viselő hétköznapi környezettel. Ezeket a nyomokat azonban majdhogynem „szent” nyomoknak lehetne mondani, mivelhogy a múlt idő különleges aurával vonta be őket, még a „*Pick Ede, Budapest*” felirattal róla *döglött húzójának rojtos, szárlavesztő hevederét* is. Páratlan esztétikai minőséget ad ennek a versnek a sorsrészesedést vállaló komolyság és az ironia szimultaneitása. A fentihez hasonló bagatellek és a „nagy elbeszélés” nemhogy ellentétesek volnának, hanem feltöltük egymást. A vers konstrukciója a zárójeles betétekkel és a legvegyesebb, de találóan összeválogatott részletekkel csodát tesz: huszonkét sorban benne van a történelem. Ami a mai filozófusok szerint lehetetlen, mármint partikuláris és univerzális, esetleges és egyetemes illeszkedése, az, lám, a költészetben megtörténhetik! Valahogy benne van ebben a kis versben az „egész” nem túl dicső Magyarország (röhejes, hogy valóban mindenütt ott vannak az *általosan lerakott kockakövek [egy barna, egy fehér], s az az érzésem, hogy az erkélyajtó zárja sehol sem működik...*), és belefér egy „egész” évszázad. Vicc ez az egész? A lazának tetsző hanghordozás azonban „szörnyű súlyt” is megtart:

*„a fejtetóm lapos a szörnyű súlytól,
amit a spejz fölötti kispadláson
(ahol egy egész zsidó család tudna
ellenni szükség esetén) őrizgetek”.*

Nem idézem tovább, csak még megjegyzem, hogy Ady Endre és egy támasztékul szolgáló *Mumm vagy François* pezsgősüveg is megjelenik a versben, mint valami kiürült nagyvilági palackposta. (Zárójelben felhívom a figyelmet a fentebbi zárójeles rész igeidejére: a balsors kísértetére és annak a *szükség esetlennék* a fekete humorára.) Kellékes költői játék maradna mindez, ha nem történe meg az azonosulás aktusa a versben, a konkrét emberi test felmutatása, melyen „*mint stigma*” rajta vannak az ittlét nyomai. Ez az ember, ez a szépítetlen, a kor, a hely bélyegét és pecsétjeit

viselő test a versben mindenki énjévé válik: a gyarló és idő gyötörte testi énné. E versi rítus krisztusi reminiszenciáihoz a nyelvi és egzisztenciális trivialitásokból fakadó – hol gyöngéd, hol elfeketülő – humor a kontrapunkt. Ez a fajta humor (szerencsétlenkedésünk viccessége, gyarlóságunk komikuma) egyébként az egész kötetet finoman fűszerezi, megakadályozza a pátoszt, de nem édesíti meg azt, ami keserves.

Próbáljunk csak átlépni a magasabb szférákba. Három templomvers van a kötetben, a már említett MA MEGÁLLT mellett a TÁMASZT KERESVE meg az ÉJFÉLI MISE. Az utóbbi néhány találó vonással megrajzolt püspökekről – „*Az ajtóban állt, megkerülhetetlen / oszlop gyanánt, bő rózsaszín mosollyal*” – az én szemem elé menten beugrottak a régi festők pompázó, mégis valahogy csúnya főpapjai. (Nádasdy nagyon ügyesen tud néhány találó vonással portretürozni, pl. a KÁVÉHÁZBAN, ZOLIKÁVAL című versben is.) A vers egésze az éjféli mise utáni kifelé nyomulást ábrázolja – a tömegben tolakvó „én” sutaságával. (A hangulatidéző életkép is a kezére áll a költőnek, mint pl. a MÓRICZ ZSIGMOND KÖRTÉR – MARGITHÍD-ban vagy az EURÓPA-KUPÉ-ban, az ALULNÉZET-ben, hogy néhány, egyébként közepesen sikerült verset említsek.) Ennek a versnek több mint frappáns csattanója van. Az utolsó sor így szól: „*A templombelső kiürült. És most hova?*” A templombelső-ábrázolást követő fél sorban, a templomból kilépve merül itt fel a triviális, mégis metafizikai dimenziót nyert kérdés. Tanácsstalanságban hagyó, üres és sötét égboltról egy szó nem sok, annyi sem esik, az én olvasatomban mégis az tárul fel a vers utolsó során túl.

Nem vallásos, nem istenkereső és nem is spirituális versekről van szó, hanem egy dimenzió – a hit és a fenséges – fönntartásáról és az ezzel kapcsolatos fenntartásokról, a hit kínálta „veszélyes, boldog állapot” vonzásáról és tisztításáról, meg arról a fennkölt, hideg szépről, melynek nincsen kezese. Nádasdy ezt a dimenziót *érezkeli* – hideget érez és szavakig alig-alig jutó, elijedő megrendülést –, s nyilván lesz még a költészetében foganatja.

Utoljára hagytam a nekem legkedvesebb verset, de mielőtt rátérnék, meg kell mondanom, hogy nem tudom igaznak érezni az ARS POETICÁ-t, melyben egy túlhajtott, túlrészle-

tezett, preszióz allegóriával (melyre a manierista *concelto* kifejezést használok) a vattacukor-készítéssel illusztrálja a költő a saját költészetét és alkotásmódját. Beismerem, hogy mesteri, de túl jól sikerült ez az allegória: már mesterkélte. A profi formajáték érzésem szerint nem hiteles tartalmat értelt ki. Játékosága kedves öniróniát mozgat – ars poeticának mindez hiányos. Amilyen túlügyeskedett ez a költemény, a kötetzáró vers (INDUL VISSZAFELÉ) olyan kimunkálatlan, kevert stílusú, ráadásul az én fülemnek érthetetlenül otromba zárással végződik („és hátha sikerül valakiről / lelépni az utolsó gatyáját”). Pedig jó pillanataiban Nádasdynak a (vers)méértéktartás és az egyensúlyozás, a költői „kötéltánc” bámulatosan megy, anélkül, hogy a balanszírozás esztétizáló vagy pszichikus kényszeredettséget szülne. Bár a jambikus dúdolás néha kényszeres jellegű, mintha sehogy sem tudna szabadulni egy fölbemászó melódiától, és ettől nem bírna metszőbb, keményebb vagy feszesebb verssorokat írni. Az olyan nyersség, amivel a kötet utolsó sora él, nem jól kontrázik a melodikussággal, csak kompenzálja azt. Ám amikor a jambus szokatlanabb metrumokkal keveredik, és befut néhány kiváló hasonlat vagy metafora (pl. „döngött, mint a hasbarúgott cselló”, egy garázsajtóra értve, vagy a „teljes hosszamban övé leszek”, a padlóra értve, „az a tétel gömbölyödik szemünkben”, a halálra értve, és sorolhatnám), akkor elevenül a szöveg.

A TITKOK RÉSZESEI című versben található szerintem a kötet legjobb sora, mely így szól: „némán szuszog, ha szárazon vadult” (majdnem szintüsztá jambus), és a legjobb metrikai-szemantikai (filozofikus!) keresztrím: „én vagyok” – „ő szuszog” (két daktilus), bár az „elfakult” – „vadult” se kutya. Miként a legjobb versek, ez is azt a különös inter- vagy szubperszonális, érzéki-zsigeri mikrokataklizmát jeleníti meg, melyről már szóltam. A versindító vágyképet dús zengésű, remekül ütemezett strófa jeleníti meg, tisztán:

„Föl kéne hívni és nem szólni semmit,
és akarni, hogy tudja: én vagyok;
az orrom elé tartani a kagylót,
és szuszogni, miközben ő szuszog.”

A vágykép megjelenik „lelki érzékeinknek”, hallatszík, szinte tapintani a kagylót (az arc helyett), érezni a vágyat. A leheletek e lehe-

tetlen találkozása a telefonkagylóban a csókfantázia torzult vagy inkább bizarr, felnőtt-sajgású mása. A vágyott találkozás az írásjelekkel megközzentett ritmus, a rímek és a finomszerkezet révén, a maga visszafogott, mégis hőszexualitásában, szorongató sejtelmességben verslétre jön.

„Akkor a titkok részesei voltak,
és láttak száraz szájjal, elfakult
fülekkel, ma is jók a némaságban:
némán szuszog, ha szárazon vadult.”

Ez az egész kötet legintenzívebb strófája! Remek a négy szóval felrajzolt önportré („száraz szájjal, elfakult fülekkel”)! És az intenzitást fokozhatatlanná srófolja a némaság, a pusztaszuszogás. A száraz vadulás pedig nagyszerű szinesztéziás metafora. Az idők és az igemódok cikázása villámszerű, de nesztelen. És utólag sem fog hallatszani semmi döngés, ebben a versben furcsa csönd van.

A harmadik versszak reflexiója szerintem kicsit csorbít a versen, az egyébként okos gondolat elcsavarja a feszültséget a felsorolásokkal, az utolsó strófa azonban – anapestussal, tribrachisszal megugratott jambusokkal – megint tisztán csendül fel:

„Valakit. Azok közül, akik tudják,
mitől fáj el belül az anyag.
Aki neknek nem is kell telefonálni,
csak hagyni kell, hogy bólogassanak.”

A vágy és a vágy lelohadása pillanatról pillanatra történik meg – pontosan középpütt azzal a metsző, szárazon vaduló sorral –, a kapcsolat, ahogy megelevenül, úgy el is hal menten (bár nem hal meg) – a titkot szóvátehetetlen bánat burkolja és őrzi. Tíz másodpercről szól ez a vers – amikor valaki majdnem/mégsem veszi fel a kagylót –, s tíz másodpercben: rejtett életfordulat. A szóban fogsó, nem aktualizált kapcsolatról nemigen tudni, él-e, hal-e. Talán az a titok, hogy az ember hiszi, hogy él. (Mégiscsak a helyén lenne az a bizonyos nemszeretem harmadik versszak, mely a kapcsolat evidenciájának hiányát fájlatja? Lehet, hogy nincs is részese a titkomnak? És azért vetem el azt a strófát, mert nem merek belegendolni? Lehet, hogy a titok csak akkor igazi titok, ha van részese? Különben csak afféle projekció? Szóval:

*„De állj! mert mindent meg kéne előzve
a gondolás, a koncentrált idézés;
különbön trükk, önfertőző bravúr
lesz, egyirányú, mint a tévézés”.*

Igen, ez a hökkenet is hozzátartozik a hithez. Lehet, hogy a hit „koncentrált idézés”? Lehet-séges-e lemondó hit? Van-e egyáltalán ama „valaki”? A „nem is kell” és a „hagyni kell” elmentéte a negyedik versszakban nyitva hagy egy titkos rést. Még szuszogunk.)

Ezen elnémulás után végül a TANYA mozgalmas világára szeretném felhívni a figyelmet. Hajnali vers ez is, életkép indul és vivaldis zene: moccanások, zajok, neszek és benső zaj, apró kis indulatoké, vágyaké, sajdulásoké. Ez a feszes, koncentrált vers ritmikailag is élénk, változatos. Hífvogatók, kívánságok, és csak amikor másodsor hangzik el, hogy: „ember sehol”, akkor kattant át az élénk zsánérkép a magány révületének vagy réműletének hiányérzetébe, és a végén ez a hiány el is nyel mindent, szelestül, állatostul, birsalmástul. Ez a vers is a kötet legjobbjai közé tartozik. Csak látszólag könnyű. Nyilván szubjektív reminiszcencia, hogy a kezdő képről: „Néhányfa, hunyorítani a napba / reggel nagyon korán, mikor a szemembe tolaakszik”, nekem megint Pilinszky APOKRIF-je jut eszembe („És látni fogjuk a kelő napot...”), de ezt a szerény hunyorgást és tolakvó napfényt intenzív képnek találom. Nem idézem végig a verset, sorra sor élvezhető a kora reggeli, frissen induló élet mocanási, mígnem az utolsó sorban lelassul a ritmus: „főznék kávét, teát, ember sehol” (– / – – / ◡ – / – – / ◡ ◡). Mint a templomos vers utolsó sorában: „És most hova?” (– – / ◡ ◡). A valóban egyszerű, túlon túl egyszerű utolsó kijelentés – „ember sehol” – ugyanazt a hihetetlen, falánk úrt teremti meg, mint amott, az ÉJFÉLI MISE végén. A triviálistól a metafizikai úrig követhetetlen benső út vezet – nem tudjuk, hogy történik ez a kiüresedés –, mégpedig oda-vissza. A hunyorgó tekintet mint-ha rátárgulna erre a seholra. Semmi válasz. Mely tétel „gömbölyödik szemünkben”?

Az INDUL VISSZAFELÉ című záróvers helyett (melyben a felnőttkor búcsúztatása nem gyermeki elszántsággal, hanem felnőtt méreggel történik, azaz nem is történik meg), végezetül visszautalnék inkább a címadó versre, az igazi kisfiúra, arra, aki nekiindul a

világnak, szorongva bár, de bátran. (Miközben le akarja leplezni a titkot, éppen hogy belepottyan a közepébe.) És aki ki mer kapni. Meg arra, aki a fagyos templomban topog. Az orgonistáról ott az áll, hogy „a jéghideg homályban ül, kabátban, / csúszkál a fenekével és kapál / a lábaival”, „játszik, csúszkál, nyomkod és tapos”. Amikor az érzékiség két fele, a testi meg a szellemi, a fizikai meg a zenei így egymásba kap, egymásba hatol, és a széken csúszkáló kabát súrlódását és ama szuszogást is hallani a szépséges bömbölésben, azt hiszem, az az a szerencsés, érzékeny állapot („a gondolás, a koncentrált idézés”), melyből e kötet legjobb versei születtek.

Ami erőt ad az utánajáráshoz, az érzéki odaadás és a gondolás összefonásához, a le- és a fölszállás, regresszió és éleslátás paradox, kifejezetten költői szimultaneitásának gyakorlásához, ahhoz, úgy tűnik, nélkülözhetetlen valamiféle teleológia – halálélvű akár. A HOGY LESZ ODAÁT? válasz formájú kérdésményének földidézésével veszek búcsút ettől a verseskötettől:

*„Mert az leszünk, amit akkor kimondunk.
Az lesz a köpenyünk, az lesz a csontunk.
Az a tétel gömbölyödik szemünkben,
azt látjuk belülről is, üdvözülten.”*

Radics Viktória

TAKARÉKOSAN VÉGIGSZÍVTUK

Péterfy Gergely: *A B oldal*
Palatinus, 1998. 175 oldal, 860 Ft

A könyv hátsó borítóján egy maffiózó fényképe alatt a kiadó reklámszövege található, amely kamaszoknak és nemrég volt kamaszoknak ajánlja – tegeződő formában – a művet; olyanoknak, akik bele akarnak „szimatolni” a hetvenes-nyolcvanas évek levegőjébe. Lehet, hogy az üzlet szempontjából ügyes reklámfogás ez a kiadói szöveg, ugyanakkor a könyv értelmezésében könnyen tévútra vihet a leegyszerűsítés, amely kamaszosztalgi-